

Americký boj proti sovietskym dezinformáciám v 80. rokoch

Prof. Nicholas J. Cull

V 80. rokoch 20. storočia čelila Amerika prezidenta Reagana záplave sovietskych dezinformácií vrátane ohováračského tvrdenia, že AIDS je americká biologická zbraň, ktorá sa nepodarila. Keďže išlo o hrozbu pre jej reputáciu, americké orgány na ňu reagovali dôsledným sledovaním a kontrasprávami. Avšak ako najlepšia reakcia sa ukázala byť tá na pôde diplomacie. Americkí diplomati presvedčili Sovietsky zväz, že jeho záujmom najlepšie poslúži zabezpečenie integrity informácií a vzájomne výhodných vzťahov s USA, a kríza pominula.

Výzva: prílev lží

Dezinformácia bola stará taktika bolševikov a pred nimi aj cárskych vojsk. Figurovala v súbore nástrojov sovietskeho štátu počas [studenej vojny](#). V 80. rokoch bolo jasné, že dezinformácie sa stali hlavnou komunikačnou výzvou pre USA. Vo Washingtone zaznamenali rastúci počet falošných a podstrčených správ a zlomyselných fám, ktoré sa šírili po celom svete. Kľúčovým prvkom kampane bol často „dôkaz“ v podobe falošného dokumentu. Počas studenej vojny americká vláda odhalila tri alebo štyri sovietske falzifikáty ročne, ale v 80. rokoch sa vyskytovali každý mesiac.

Dezinformačné príbehy z 80. rokov 20. storočia boli starostlivo vytvorené, často s viacerými „dôkazmi“, vrátane sfalšovaných dokumentov, zavádzajúcich fotografií, tendenčných technických dokumentov a vymyslených správ, ktoré sa infiltrovali do viacerých platforiem vrátane vedeckých časopisov, medzinárodných novín, sovietskych médií, ako sú TASS a Novosti, a odovzdávali sa na dôverných stretnutiach medzi štyrmi očami. V tomto ohľade neboli nepodobné narýchlo vytvoreným fámam v ére sociálnych médií. Mnohé sovietske dezinformačné príbehy sa týkali tvrdení o machináciách CIA: účasť na atentátoch, vývoj tajných zbraní a podobne. KGB tvrdila, že USA stoja za teroristickým útokom v Mekke, zavraždili indickú pani Gándhiovú, použili biologické zbrane na Kube a obchodovali s detskými časťami

na transplantáciu. Najznepokojujúcejšia dezinformácia bola o tom, že novoidentifikovaná choroba – HIV/AIDS – bola vyvinutá v laboratóriu biologických zbraní vo Fort Dietrich v Marylande. Nedostatok vedomostí o novej chorobe a pochopiteľný strach z neznámeho vytvorili živnú pôdu, v ktorej sa mohla táto lož zakoreniť a rozšíriť. Washington musel konať.

Karikatúra uverejnená v novinách *Pravda* 31. októbra 1986. Podľa Rusov bol vírus vytvorený v laboratóriách Pentagónu za účasti nacistických vedcov (preto sú v skúmanke označenej v rečovej bubline ako „vírus AIDS“ hákové kríže).

„Panika na Západe, alebo čo sa skrýva za senzáciou AIDS“:
článok v sovietskom týždenníku *Litieraturnaja gazeta* z 30. októbra 1985, ktorý obsahoval fotografie ľudí s HIV/AIDS a laboratória biologických zbraní vo Fort Dietrich v Marylande.

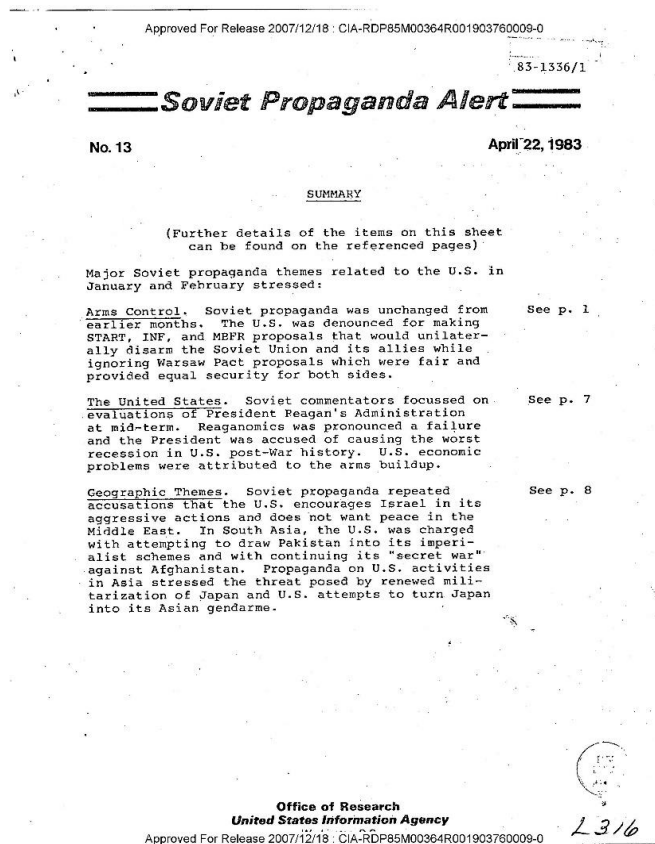
Pravda, 31. 10. 1986, s.

Reakcia: spustenie poplachu

Kľúčovou agentúrou, ktorá reagovala na sovietske dezinformácie, bola Informačná agentúra Spojených štátov (United States Information Agency – USIA). Táto agentúra bola zriadená v roku 1953 ako jednotné kontaktné miesto, prostredníctvom ktorého mohla vláda USA spolupracovať so svetom. Jej aktivity zahŕňali rozhlasovú stanicu Hlas Ameriky, filmy, výstavy a správy veľvyslanectiev. Ronald Reagan podporil agentúru, vymenoval svojho priateľa Charlesa Z. Wicka za riaditeľa a poskytol zdroje potrebné na jej podporu. Jeho podpora zahŕňala aj to, že umožnil, aby agentúra upustila od svojho názvu z Carterovej éry – Medzinárodná komunikačná agentúra Spojených štátov amerických (United States International Communication Agency) – ktorý sa neujal. Ako to býva v prípade verejnej diplomacie, účinná reakcia sa začala počúvaním: sledovaním dezinformácií podľa témy a miesta. USIA pravidelne uverejňovala *Soviet Propaganda Alert* (Výstraha pred sovietskou propagandou), takže všetci americkí diplomati a mnohí ďalší členovia vlády boli o tomto probléme informovaní a úradníci boli pripravení vyvracať konkrétne fámy.

Soviet Propaganda Alert
z apríla 1983, vydala USIA.

Soviet Propaganda Alert č. 13, 22. apríl 1983. Elektronická citácia FOIA, 20. 12. 2016 [prístup 14. apríla 2021]. Dostupné na CIA.gov: <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp85m00364r001903760009-0>

Wick nazval svoju protipropagandistickú kampaň Project Truth (Projekt Pravda). Čoskoro USIA zriadila vlastnú jednotku na boj proti dezinformáciám, ktorú viedol energický expert na komunistické taktiky Herbert Romerstein. USIA sa pripojila k ďalším agentúram vrátane CIA, ministerstva zahraničných vecí a FBI v medziagentúrnej pracovnej skupine s názvom Pracovná skupina pre aktívne opatrenia, ktorej predsedal diplomat z ministerstva zahraničných vecí. Nasledoval celý rad podrobných správ. Romersteinove postrehy zahŕňali hodnotu otvoreného rozprávania o hrozbe a zdieľania falzifikátov určených pre jeden región sveta v inom. Neohrabané príbehy, ktoré KGB vytvorila pre rozvojový svet, keď ich zdieľala v západnej Európe, podkopávali sovietsku dôveryhodnosť, najmä keď ich Romerstein prezentoval na tlačových konferenciách s energiou, ktorá je obvyklejšia u komika. Veľmi dobre zarobil na sovietskom tvrdení, že USA majú bombu, ktorá dokáže zabiť černochovo abelochovo nechať nažive. Najmä keď sa tú istú fámu pokúsili presadiť na Blízkom východe s tvrdením, že bomba dokáže zabiť Arabov a Židov nechať nažive. Dokumenty zachytené počas americkej invázie na karibský ostrov Grenada pomohli. Ako sa dalo očakávať, sovieti sa pokúsili Romersteina navliecť do vymysleného sprisahania pomocou falošného listu. Podarilo sa mu odhaliť úskok a poukázať na to, že podpis použitý v liste bol skopírovaný z jedinečne označenej nóty, ktorú zdvorilo poskytol československému veľvyslanectvu vo Washingtone. Do konca desaťročia USIA viedla kurzy pre novinárov na celom svete, aby zvýšila ich povedomie o probléme dezinformácií a pomohla im predvídať a odmietnuť sfalšované dôkazové dokumenty.

Diplomatický prístup: mediálne odzbrojenie

Najťažšou výzvou bol príbeh o AIDS. USA sa snažili zverejniť fakty o chorobe v takom rozsahu, v akom boli známe. Nakoniec pomohli priame rokovania medzi USA a ZSSR od polovice 80. rokov. Tak ako sa v rámci rokovaní diskutovalo o jadrových zbraniach, tak sa v médiách viedli aj osobné rozhovory o konflikte. Nasledovala séria informačných rozhovorov medzi zástupcami USIA a sovietskou propagandistickou byrokraciou. Stretnutia sa konali striedavo v USA a ZSSR. USA sa sťažovali na dezinformácie a obmedzenia pre amerických novinárov pracujúcich v ZSSR a na ich prekvapenie sa Sovietsky zväz tiež sťažoval na dezinformácie zo strany USA a prirovnával vysielanie Hlasu Ameriky o rozbrojoch v Kremli k nacistickým správam,

ktoré obviňoval z vyvolania politických čistiek v 30. rokoch 20. storočia. Žiadna zo strán nemala radosť z mediálnych stereotypov a demonizácie tej druhej. V rámci procesu odzbrojovania médií sa obe veľmoci dohodli na zlepšení podmienok pre novinárov a dokonca na vytvorení „horúcej linky“ na jednoduchú opravu prípadných chýb v mediálnom spravodajstve druhej veľmoci. Rokovania zahŕňali aj obavy týkajúce sa príbehu AIDS. Na stretnutí v lete 1987 týkajúcom sa lekárskej a vedeckej výmeny jeden z vysokých predstaviteľov USIA pohrozil pozastavením vedeckej spolupráce v oblasti výskumu AIDS a jej prípadným širším vystupňovaním, ak sa dezinformácie nezastavia. ZSSR dal potrebný prísľub. Keď počas stretnutia vo Washingtone v decembri 1987 Gorbačovovi ukázali dôkazy o pokračujúcom používaní tohto príbehu, zdôraznil, že chce „začať nanovo“ bez skresľovania na oboch stranách. Ako sa dalo čakať, príbeh o AIDS ustúpil do úzadia.

↑ Americký prezident Ronald Reagan sa stretáva s generálnym tajomníkom Komunistickej strany Sovietskeho zväzu Michailom Gorbačovom v Bielom dome počas washingtonského samitu v decembri 1987.

Dezinformačný aparát USA fungoval aj po skončení studenej vojny. Zohral dôležitú úlohu v prvej vojne v Perzskom zálive v roku 1991, keď čelil rozsiahlemu používaniu dezinformácií irackým režimom Saddáma Husajna. Nanešťastie, americký Senát sa domnieval, že potreba USIA sa skončila po ukončení studenej vojny, a v priebehu 90. rokov 20. storočia znižoval jej financovanie, čo vyvrcholilo jej zlúčením s ministerstvom zahraničných vecí v roku 1999. Odborné znalosti v oblasti dezinformácií sa pri tom stratili a museli sa obnoviť po teroristických útokoch na Ameriku v roku 2001. Kľúčové ponaučenia z 80. rokov minulého storočia zostávajú: počúvajte, sledujte, konajte, zdieľajte, vyvracajte, posilňujte a vyjednávajte tak, akoby ste čelili použitiu akejkoľvek vzájomne škodlivej zbrane. Určite je mylné predpokladať, že na komunikačnú výzvu na svetovej scéne možno alebo treba reagovať výlučne komunikačnou reakciou.

Preklad: Ústav pamäti národa (ÚPN)